

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “НАСТУПНІСТЬ” У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розглянуто та обґрунтовано визначення поняття “наступність”. Визначено різні підходи до обґрунтування поняття наступності у філософському, загальнонауковому, педагогічному та дидактичному аспектах.

Ключові слова: наступність, наступність у навчанні, педагогічний процес, учні, студенти.

Доведено, що наступність здійснюється найефективніше, якщо між вищим і загальноосвітнім навчальним закладом існують прямі зв'язки, які допомагають ліквідувати прогалини у змісті освіти та структурі навчального процесу. Основною проблемою, яка дуже часто зустрічається сьогодні, є відірваність університетського викладання від середньої школи. Великої шкоди завдає сучасній освіті такий чинник: вступаючи до університету, студент забуває те, чого навчався в середній школі, а закінчуючи університет, він, перш за все, забуває те, чого він навчився в ньому.

Наступність, урахувавши її багатоаспектність, завжди була предметом філософських, психолого-педагогічних, науково-методологічних і соціальних досліджень і є фундаментальною категорією. Ґрунтовні результати дослідження проблеми реалізації наступності знаходимо в працях Ю. Бабанського, В. Башаріна, В. Безпалька, А. Беляєвої, П. Воловика, Б. Гершунського, С. Годніка, С. Гончаренка, Р. Гуревича, А. Киверялґа, О. Коломок, Ю. Кустова, А. Литвина, М. Махмутова, В. Сидоренка, Д. Тхоржевського, Д. Ягфарова та ін.

Визначення поняття “наступність у навчанні” вперше теоретично обґрунтували такі вчені, як М. Махмутов, В. Сластьонін та ін. Згодом воно стало предметом досліджень у вітчизняній і зарубіжній педагогіці.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що існують різні підходи до визначення поняття наступності. Одні дослідники вважають, що наступність – це загальнопедагогічний принцип (В. Черкасов, О. Андріянчик, Ю. Кустов, О. Мороз та ін.), інші – загальнопедагогічна закономірність (Н. Олейник, Д. Ситнікова та ін.), а деякі схиляються до думки, що наступність – це методологічний принцип (О. Киверялґ, Я. Умборґ та ін.).

Більшість сучасних науковців розглядає наступність у навчанні як дидактичний принцип (О. Киверялґ, М. Махмутов, З. Михайлов, С. Годник, Ю. Кустов, О. Кухта та ін.). Наприклад, О. Киверялґ і З. Михайлов зазначають, що наступність як дидактичний принцип характеризується такими якостями, як: дидактичність, взаємозв'язок і взаємопроникнення з іншими принципами, наприклад, науковості та доступності тощо. Проблему наступності між загальноосвітньою та професійною школами розглядають О. Батаршев, В. Башарін, Ю. Кустов, О. Киверялґ та ін.

Мета статті – розкрити сутність наступності в навчанні та значення її змісту для формування готовності майбутнього вчителя до професійної самореалізації.

Неперервна освіта є одним з головних завдань реформування та модернізації освіти загалом. Провідні вчені у своїх працях виокремили декілька основних принципів неперервної освіти [1, с. 40]:

- зв'язок між окремими етапами освіти (дошкільним, шкільним і післяшкільним);
- зв'язок між різними рівнями та предметами всередині окремих етапів;
- зв'язок між різними соціальними ролями, виконуваними людиною на окремих етапах життєвого шляху;
- зв'язок між різними якостями розвитку людини.

Ми вважаємо, що для забезпечення ефективності таких зв'язків необхідне застосування поняття “наступності” при переході з одного етапу на інший, оскільки неперервність освіти та наступність тісно пов'язані між собою.

Проаналізувавши філософську та психолого-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що впродовж розвитку педагогічної науки здійснювалися пошуки шляхів забезпечення наступності навчання в різних ланках системи освіти. Щодо визначення поняття “наступність навчання” в науково-педагогічній літературі існують різні підходи.

Насамперед розглянемо окремі аспекти тлумачення поняття “наступність”.

На думку К. Делікатного, наступність передбачає зв'язок минулого, сучасного й майбутнього, що дає змогу поєднувати нові форми і способи навчальної діяльності зі старими, здійснювати заміну їх більш досконалішими, знаходити нові методи та засоби [2].

С. Годник розглядає наступність як закон функціонування всіх спеціально організованих, керованих процесів і вважає, що без наступності неможливий поступальний прогресивний розвиток. Наступність навчання як педагогічне поняття пройшла складний шлях розвитку. Тому аналіз літератури з педагогіки, проведений С. Годником, виявив неоднозначність тлумачення суті й функцій наступності як:

- правила навчання, що забезпечує реалізацію принципів науковості, систематичності, послідовності, доступності; дотримання наступнісних зв'язків – одна з важливих умов реалізації цих принципів;
- зв'язку між новими й попередніми знаннями як елементами цілісної системи;
- зв'язку між знаннями, що повідомляються на одному уроці і в різних темах курсу, між матеріалом різних предметів;
- забезпечення послідовності переходу класу від одних педагогів до інших: учителям молодших класів потрібно знати програму наступних класів і майбутні вимоги до учнів; педагогам старших класів варто знати рівень підготовки їх нового контингенту, для чого потрібно вивчати його попередньо, сприяючи кращій підготовці учнів до наступного класу [3, с. 48].

Більшість науковців досліджує наступність як дидактичний принцип. О. Мороз вважає, що наступність є дидактичним принципом, який потребує забезпечення зв'язку як між окремими аспектами, частинами, етапами й ступенями навчання, так і всередині них, розширення та поглиблення знань, набутих на попередніх етапах навчання, перетворення окремих уявлень і понять у струнку систему знань, умінь і навичок [4].

А. Батаршев розглядає наступність як механізм діалектичного розв'язання суперечностей у навчальному пізнанні. Він вважає, що "...по-перше, наступність у навчальному пізнанні реалізується у процесі здійснення неперервних міжпредметних і міжциклових зв'язків. По-друге, наступність навчання передбачає неперервність навчального пізнання як необхідну умову виникнення нового знання" [5, с. 22].

А от С. Гончаренко тлумачить наступність у межах загальноосвітньої школи як "... послідовність і систематичність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів та етапів навчально-виховного процесу. Наступність здійснюється при переході від одного уроку до наступного (тобто у системі уроків), від одного року навчання до наступного. Досягнення наступності у шкільній практиці забезпечується методично обґрунтованою побудовою програм, підручників, дотриманням послідовності руху від простого до складнішого у навчанні і взагалі усією системою методичних засобів" [6, с. 227].

Г. Клековкін, досліджуючи проблему наступності, у поняття "наступність у навчанні" включає [7]:

- встановлення зв'язку і співвідношення між частинами навчального процесу на різних етапах його вивчення;
- встановлення взаємозв'язку форм, методів і прийомів вивчення предмета, навчального матеріалу на різних етапах навчання;
- визначення вимог до знань учнів, їх умінь встановлювати внутрішньо-предметні та міжпредметні логічні зв'язки.

Проведений нами аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що поняття наступності в навчанні розкрито саме як дидактичний принцип, який тісно пов'язаний з принципами систематичності та послідовності. Відмінність цих принципів полягає в тому, що принцип послідовності визначає порядок і чергування етапів педагогічного процесу, а наступність характеризує внутрішні зв'язки цих етапів, тобто реалізує послідовність. Г. Клековкін вважає, що принцип послідовності є наслідком принципу наступності: "Принцип послідовності виражає передусім порядок і логіку вивчення навчального матеріалу. Принцип наступності виражає ідею конструктивного заперечення. Суть реалізації цього принципу у тому, щоб попереднє розвивалося, збагачувалося і "збувалося" у наступному" [7].

Отже, спираючись на аналіз педагогічної літератури, ми можемо зазначити, що наступність відокремлюється від усіх принципів та розглядається як окремий принцип дидактики.

У 60–80-х рр. ХХ ст. наступності приділяли значну увагу в межах однієї ланки освіти – шкільної. Це, насамперед, було пов'язано з тим, що в цей період вищу освіту здобувала дуже мала частина населення, тому основну увагу було приділено саме школі, завданням якої було надати базові знання. Але з роками вища освіта набувала розвитку та стала головною сходиною в доросле життя. Тому проблема наступності між школою та вищим навчальним закладом як окремими ланками освіти стала більш актуальною та досліджується багатьма науковцями.

Висновки. Отже, ми вважаємо, що сутність наступності полягає в тому, що вона передбачає зв'язок минулого, теперішнього й майбутнього, поєднання нових форм організації і способів діяльності зі старими, заміну їх досконалішими, пошук нових методів. Як педагогічний принцип, наступність визначає тісний зв'язок деяких компонентів, змісту, форм, методів навчання на різних його етапах і дає змогу осмислити вивчений матеріал на більш високому рівні, закріпити здобуті знання новими, розкрити нові зв'язки, завдяки чому збільшується якість засвоєння знань, умінь і навичок. А в подальших дослідженнях плануємо розглянути наступність на конкретних прикладах, таких як використання наступності при підготовці майбутнього вчителя.

Список використаної літератури

1. Професійна освіта в зарубіжних країнах (порівняльний аналіз) / Н.В. Абашкіна, О.І. Авксентьева, Р.І. Антонюк, Т.М. Десятов. – Черкаси : ВІБІР, 2000. – 288 с.
2. Деликатный К.Г. Преемственность в системе “школа – вуз” / К.Г. Деликатный. – К. : Знание УССР, 1986. – 48 с.
3. Годник С.М. Процесс преемственности высшей и средней школы / С.М. Годник. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1981. – 208 с.
4. Мороз О.Г. Шляхи забезпечення наступності у самостійній учнів середньої загальноосвітньої школи і студентів вузу (на матеріалах шкіл і вузів Української РСР) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Олексій Григорович Мороз. – К., 1971. – 250 с.
5. Батаршев А.В. Педагогическая система преемственности обучения в общеобразовательной и профессиональной школе / А.В. Батаршев. – СПб., 1996. – 90 с.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
7. Клековкин Г.И. Преемственность в обучении: в поисках теоретических оснований / Г.И. Клековкин. – Самара, 2000. – 328 с.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2014.

Штонда О.Г. Определение понятия “преемственность” в психолого-педагогической литературе

В статье рассмотрено и обосновано определение понятия “преемственности”. Определены различные подходы к обоснованию понятия преемственности в философском, общенаучном, педагогическом и дидактическом аспектах.

Ключевые слова: преемственность, преемственность в обучении, педагогический процесс, ученики, студенты.

Shtonda O. The definition of concept of “succession” is in a psychologically-pedagogical literature

In this article discussed and justified the definition of “continuity” in the “school education – university education”, which explored the majority of scientists in the psychological

and educational literature. The author deals with an issue that is very common in the present – a detachment of university teaching middle school. The different approaches to study the concept of continuity in philosophical, scientific, pedagogical and didactic aspects. Outlines the principles of lifelong learning: the relationship between the various stages of education (pre-school, school and post-secondary), communication between the different levels and subjects within individual stages, the relationship between social roles performed by men on the various stages of the life course; relationship between the qualities of the person. Analyzed the essence of continuity is that it involves the relationship of past, present and future, a combination of new forms of organization and ways of old, replacing them perfectly, finding new methods. As a pedagogical principle that determines the continuity of the close relationship of some components, content, forms, methods of teaching at different stages and allows you to understand the material studied at a higher level, to keep the knowledge of new, open new connections, thus increasing the quality of learning and skills. The author states that the essence of continuity is that it involves the relationship of past, present and future, a combination of new forms of organization and ways of old, replacing them perfectly, finding new methods. As a pedagogical principle that determines the continuity of the close relationship of some components, content, forms, methods of teaching at different stages and allows you to understand the material studied at a higher level, to keep the knowledge of new, open new connections, thus increasing the quality of learning and skills.

Key words: *succession, succession in education, educational process, students.*